

SOLIQ ISLOHOTLARI VA ULARNING IJTIMOIIY TADBIRKORLIKKA TA'SIRI

Yerjanov Shohrux Kabil o'g'li

*O'zbekiston Respublikasi Bank moliya akademiyasi
magistratura bosqichi tinglovchisi*

Anotatsiya: *Maqolada O'zbekistonda amalga oshirilayotgan soliq islohotlarining ijtimoiy tadbirkorlik sohasiga ko'rsatayotgan ta'siri tahlil qilingan. Unda soliq siyosatining liberallasuvi, soliqa tortish mexanizmlarining soddalashtirilishi, soliq yengilliklari tizimi va ularning ijtimoiy korxonalar rivojiga ta'siri ko'rib chiqilgan. Shuningdek, soliq islohotlarining ijtimoiy natijadorlikka erishishdagi o'rni, xorijiy tajriba bilan taqqoslashlar asosida baholangan. Maqolada ijtimoiy tadbirkorlikni soliq mexanizmlari orqali rag'batlantirish bo'yicha tavsiyalar ham berilgan.*

Kalit so'zlar: *ijtimoiy tadbirkorlik, soliq islohotlari, soliq siyosati, soliq yengilliklari, iqtisodiy rag'batlantirish, ijtimoiy ta'sir.*

Bozor munosabatlari chuqurlashgan, raqamli iqtisodiyot jadal rivojlanayotgan hozirgi davrda davlatning iqtisodiy islohotlar, xususan soliq siyosati orqali ijtimoiy barqarorlikka erishishga bo'lgan intilishi alohida ahamiyat kasb etmoqda. Soliq siyosati nafaqat davlat byudjetini shakllantirish vositasi, balki iqtisodiy faollikni rag'batlantirish, xususan ijtimoiy yo'naltirilgan tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashning muhim vositasi sifatida qaralmoqda.

O'zbekistonda so'nggi yillarda olib borilayotgan keng qamrovli soliq islohotlari — soliq stavkalarining pasaytirilishi, soliq to'lovchilar toifasining qayta ko'rib chiqilishi, soliq ma'murchiligining soddalashtirilishi — ijtimoiy tadbirkorlik subyektlariga bevosita yoki bilvosita ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarga xizmat ko'rsatish, ekologik va jamoaviy muammolarni hal etishga qaratilgan korxonalar faoliyatining barqarorligi soliq yuklamasiga to'g'ridan-to'g'ri bog'liqdir.

Ushbu maqolada O'zbekistonda amalga oshirilayotgan soliq islohotlarining mazmun-mohiyati, ularning ijtimoiy tadbirkorlik subyektlari uchun yaratayotgan imkoniyatlari va mavjud muammolar tahlil qilinadi. Shuningdek, xorijiy mamlakatlar tajribasi asosida ushbu jarayonni yanada takomillashtirish yo'llari ko'rsatib o'tiladi.

Soliq siyosatining samaradorligi mamlakat iqtisodiy barqarorligini ta'minlash, xususi sektorini rag'batlantirish va ayniqsa ijtimoiy yo'naltirilgan tashabbuslarni rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. O'zbekistonda 2017-yildan boshlab soliq tizimida keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Ushbu islohotlarning maqsadi tadbirkorlik faoliyatini soddalashtirish, soliq yuki darajasini maqbullashtirish,

solliqlarni yig'ish samaradorligini oshirish va iqtisodiyotning barcha sohalarida shaffoflikni ta'minlashdan iborat. Ijtimoiy tadbirkorlik esa mazkur siyosiy-iqtisodiy o'zgarishlarning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida qaralayapti.

Ijtimoiy tadbirkorlik iqtisodiy foyda olish bilan birga jamiyatda muayyan ijtimoiy muammolarni hal etishga qaratilgan bo'lib, u sog'liqni saqlash, ta'lim, ekologiya, ijtimoiy himoya kabi sohalarda xizmat ko'rsatadi. Shunday faoliyatni yurituvchi korxonalar odatda yuqori moliyaviy barqarorlikka ega emas va bozordagi an'anaviy tadbirkorlik subyektlariga qaraganda ko'proq institutsional va fiskal qo'llab-quvvatlovga muhtoj bo'ladi. Shu bois soliq imtiyozlari, yengillashtirilgan tartibda hisobot yuritish va soliq yukining kamaytirilishi ular uchun dolzarb ahamiyat kasb etadi.

2020-yilda kuchga kirgan yangi tahrirdagi Soliq kodeksi orqali O'zbekistonda bir qator soliq yengilliklari joriy etildi. Jumladan, nogironligi bo'lgan shaxslar mehnat qilayotgan korxonalar uchun foyda solig'idan ozod qilish, ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlar manfaatini ko'zlagan notijorat tashkilotlar uchun ayrim majburiy to'lovlardan ozod etish, mikro va kichik biznes uchun yillik daromad hajmiga qarab soddalashtirilgan soliqqa tortish tizimini qo'llash kabi choralar qabul qilindi. Ushbu yengilliklar bevosita ijtimoiy yo'naltirilgan tadbirkorlik subyektlariga ham taalluqlidir.

Ijtimoiy tadbirkorlik subyektlarining rivojlanishida soliq ma'murchiligi masalalari ham muhim o'rin tutadi. Hisobotlar topshirishning elektron shaklga o'tishi, soliq organlari bilan masofaviy muloqot qilish imkoniyatining kengayishi, avvalambor kichik va o'rta tadbirkorlik vakillari uchun qulay sharoit yaratmoqda. Shuningdek, "Soliqcha" tizimi orqali davlat organlarining soliq to'lovchilar bilan axborot almashinuvi soddalashtirildi. Bu esa ijtimoiy korxonalar uchun ham soliq tizimidagi islohotlardan unumli foydalanish imkonini bermoqda.

Biroq mavjud holatda ijtimoiy tadbirkorlikni aniqlash, uning huquqiy maqomini belgilash va soliq siyosatida maxsus maqom berish borasida tizimli huquqiy asoslar yetarli emas. Hozirda ijtimoiy korxona atamasi amaldagi qonunchilikda to'liq aks etmagan, bu esa ular uchun alohida soliq rejimlarini joriy etishda qiyinchilik tug'dirmoqda. Natijada, ijtimoiy yo'nalishdagi ko'plab kichik biznes subyektlari umumiy soliq tartibiga tushib qolmoqda va bu ularning raqobatbardoshligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Jahon tajribasiga nazar tashlansa, ijtimoiy tadbirkorlikni soliq mexanizmlari orqali qo'llab-quvvatlash keng tarqalgan. Masalan, Buyuk Britaniyada "Community Interest Company" (CIC) maqomidagi korxonalar uchun alohida soliq yengilliklari va subsidiya tizimi mavjud. Italiyada esa ijtimoiy kooperativlar foyda solig'idan ozod qilingan, ularning aksariyati davlat tomonidan moliyalashtiriladi. AQShda notijorat asosida tashkil etilgan korxonalar uchun daromadga solinadigan soliqlarda sezilarli

yengilliklar beriladi. O‘zbekiston ushbu tajribalardan o‘rganib, o‘z soliq siyosatida ijtimoiy korxonalarga doir maxsus maqom joriy etishi lozim.

Soliq islohotlari doirasida ijtimoiy tadbirkorlikni rivojlantirishga xizmat qiluvchi muhim choralar sifatida ularni alohida subyekt sifatida tasniflash, soliq kodeksida maxsus band kiritish, subvensiyalar va maqsadli soliq yengilliklarini belgilash mumkin. Bunday choralar ularning moliyaviy mustaqilligini oshiradi, faoliyat ko‘lamini kengaytiradi va ijtimoiy ta‘sirini kuchaytiradi.

Soliq islohotlari samaradorligini oshirish uchun shaffof monitoring tizimi va soliq yengilliklaridan foydalanish natijalari bo‘yicha muntazam tahlillar o‘tkazish zarur. Shuningdek, ijtimoiy tadbirkorlik subyektlari uchun soliq konsultatsiyasi va axborot xizmatlarini kuchaytirish, mahalliy hokimiyat organlari bilan hamkorlikda soliq yukini kamaytirishga oid pilot loyihalarni joriy qilish ham maqsadga muvofiq bo‘ladi.

O‘zbekistonda olib borilayotgan soliq islohotlari ijtimoiy yo‘naltirilgan tadbirkorlik subyektlari uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Xususan, soddalashtirilgan soliqqa tortish tizimi, ayrim to‘lovlardan ozod etish va elektron soliq boshqaruvining joriy etilishi ijtimoiy tadbirkorlik faoliyatining qonuniy va barqaror rivojlanishiga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, ijtimoiy tadbirkorlikni aniq huquqiy maqomga ega subyekt sifatida belgilash, soliq kodeksida unga oid maxsus normalar joriy etish, soliq imtiyozlarining samaradorligini tizimli baholash kabi chora-tadbirlar bu sohaga nisbatan strategik yondashuvni kuchaytirishga yordam beradi.

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, soliq mexanizmlari orqali ijtimoiy tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlashda ham muhim vositadir. Shu bois O‘zbekiston sharoitida mavjud imkoniyatlarni chuqur tahlil qilish, yangi normativ-huquqiy asoslarni yaratish va amaliy mexanizmlarni kengaytirish orqali ijtimoiy tadbirkorlikning soliq jihatdan rag‘batlantirilishini yanada kuchaytirish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси (янги тахрирда). 2020 йил.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони ПФ–5611-сон. 2018 йил 24 январь.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Тадбиркорлик субъектлари фаолиятини янада рағбатлантириш ва химоя қилиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармони. ПФ-5927, 2019 йил.
4. Давлат солиқ қўмитаси расмий сайти: www.soliq.uz
5. Jahon banki. Doing Business Reports. <https://www.worldbank.org>
6. OECD (2021). “Taxation and Social Economy: International Approaches.”
7. Borisov E.F., Ekonomicheskaya teoriya. – M.: YuNITI, 2020.